

O‘ZBEKISTON BANK SEKTORIDA GLOBAL BARQARORLIK VA EKOLOGIK BOSHQARUV TAMOYILLARINI JORIY ETISH STRATEGIYALARI

Mirzayev Abdurasul Xalimjanovich,

*Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi,
Global Menejment magistr tinglovchisi,
Ish joyi : "Xalq banki" ATB*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekistonning sanoatlashtirish jarayonlari va ularning ekologik oqibatlari tahlil qilinib, bank sektorida global barqarorlik va ekologik boshqaruv (ESG) tamoyillarini joriy etishning strategik ahamiyati yoritiladi. Sanoat rivoji ortidan yuzaga kelayotgan havo, suv va tuproq ifloslanishi, chiqindilar muammosi hamda iqlim o‘zgarishi kabi ekologik xavflar moliyaviy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Maqolada bank sektorining “yashil moliya”, ekologik risk-menejment, raqamli ekologik monitoring va ekologik mas’uliyatli investitsiyalarni amalga oshirishdagi roli atroflicha o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari ESG tamoyillarini integratsiya qilish iqtisodiy o‘lish bilan birga ekologik barqarorlikni ta’minlashda muhim ekanini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *Ekologik barqarorlik, bank sektori, ESG tamoyillari, sanoatlashuv, yashil moliya, ekologik risk-menejment, raqamli monitoring.*

Abstract: *This article examines Uzbekistan’s industrialization process and its environmental impacts while analyzing the strategic importance of incorporating global sustainability and ESG (Environmental, Social, Governance) principles into the banking sector. Environmental challenges—such as air pollution, soil and water contamination, waste mismanagement, and climate change—have increasingly influenced financial stability and investment risks. The paper highlights the role of the banking system in promoting ecological safety through green finance instruments, environmental risk management, digital ecological monitoring, and ESG-based investment frameworks. Findings indicate that the integration of sustainability principles within the banking sector is essential for achieving long-term environmental balance and ensuring responsible economic growth.*

Keywords: *Environmental sustainability, banking sector, ESG principles, industrialization, green finance, environmental risk management, digital monitoring.*

Kirish

Sanoatning jadal rivojlanishi iqtisodiy o‘lishga xizmat qilsa-da, uning ekologik oqibatlari barqaror taraqqiyotga jiddiy taxdid solmoqda. Atmosfera ifloslanishi, tuproq va suvning

zaharlanishi, chiqindilarning noto‘g‘ri boshqarilishi ekologik xavfsizlik muammolarini kuchaytirmoqda. O‘zbekistonda ham sanoatlashtirish jarayoni tezlashgani sayin ekologik muvozanatni ta‘minlash davlat siyosatida ustuvor yo‘nalishga aylandi. Shu bilan birga, ekologik omillarni hisobga olmagan holda tarmoqlarni moliyalashtirish mumkin emas; chunki ekologik xavflar moliyaviy xavfga aylanadi. Shu nuqtai nazardan, bank sektori ekologik barqarorlikni qo‘llab-quvvatlashda strategik mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy banklar ESG tamoyillari asosida kredit siyosatini qayta ko‘rib chiqmoqda, ekologik xavflarni baholashni joriy etmoqda va yashil loyihalarni moliyalashtirishga yo‘nalmoqda.

Natijalar

Hozirgi kunda sanoatning jadal rivojlanishi ko‘plab ijobiy natijalar bilan birga, ekologik muvozanatga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Atmosferaga zararli gazlar chiqarilishi, suv va tuproqning kimyoviy ifloslanishi, chiqindilar muammosi ekologik xavfsizlikni tahdid ostiga qo‘ymoqda. Ayniqsa, O‘zbekiston singari sanoatlashtirish bosqichini boshdan kechirayotgan mamlakatlarda ekologik muammolarning o‘z vaqtida hal qilinishi barqaror taraqqiyotning ajralmas qismidir. Shu sababli ushbu mavzu ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Tabiiy va mineral-xom ashyo zahiralardan vaxshiylarcha, ekstensiv usulda, juda katta xarajatlar va isrofchiliklar bilan foydalanishga asoslangan sotsialistik xo‘jalik yuritish tizimining butun mohiyatiga mamlakat ixtiyoridagi beqiyos boyliklarga avaylab munosabatda bo‘lish g‘oyasi butunlay yot yedi. Aksincha, boyliklardan bunday foydalanish ikki tuzimning iqtisodiy musobaqasida mamlakatning asosiy dastagi, yeksport imkoniyatlarining negizi bo‘lib keldi. Iqtisodiyotni rivojlantirishdagi bosh maqsad ekstensiv omillarga qaratilgan yedi. Tabiiyki, bunday sharoitda yer osti boyliklardan oqilona foydalanishni tartibga soladigan, tabiatning, atrof-muhitning himoya qilinishini kafolatlaydigan biron-bir me‘yorlar qoidalarga rioya qilish haqida gap ham bo‘lishi mumkin emas edi[1].

Muhokama

So‘nggi yillarda mamlakatimizdagi ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, ekologik vaziyatni yaxshilash, chiqindilarning insonlar sog‘lig‘iga zararli ta‘sirlarni oldinin olish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holat sifatini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratish, shaharlarda havo ifloslanish holati yomonlashishi, atmosferaga chiqariladigan tashlanmalarning yukini kamaytirish, iqlim o‘zgarishlari va ularning insonlar hayoti va sog‘ligiga xavf, mavjud poligonlarning holati ekologik va sanitariya talablariga javob bermasligi hamda ular faoliyatida qayta ishlash va utilizatsiya texnologiyalarini joriy qilinmaganligi ularning kelgusida ekologik fojia darajasida muammoga aylanishi, raqamli texnologiyalar asosida zamonaviy ekologik monitoring mexanizmini yaratish, ekologik

madaniyatni yanada oshirish, bioxilma – xillikni asrash va chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni tartibga solish, daraxt, butalarni ekish va yashil hududlarni tashkil qilish hamda ularni muhofaza qilishning yangi tartibini joriy qilish orqali ekologik vaziyatni tubdan yaxshilash bugungi kunning maqsadi hisoblanadi[2].

Ekologik barqarorlik va ayniqsa uni bugungi davrlarning transformativ jarayonlaridagi ahamiyatini to‘g‘ri anglagan holda insoniyat kelajak istiqbolini belgilashda jahon olimlari va mahalliy ilm ahli birgalikda harakat qilmog‘i lozim. Chunki ekologik muammolar va inqirozlar global hisoblanganligi sababli ularning yechimlari ham umumsayyoraviylik kasb etadi.

XX asr oxiri va XXI asr boshida jadal sanoatlashuv natijasida: o‘rmonlar maydoni keskin qisqardi, shahar aglomeratsiyalari asosiy ifloslantiruvchi markazga aylandi, jaxon okeani va daryolar ifloslanishi kuchaydi, ozon qatlami siyraklashdi, iqlim o‘zgarishining sur‘ati oshdi. O‘zbekistonda ham: havo ifloslanishi, chiqindilarning to‘planishi, suv resurslarining tanqisligi, bioxilma-xillikning kamayishi, shiddat bilan davom etmoqda[3].

Sotsialistik iqtisodiyotdan qolgan ekologik meros. Sobiq tuzum davrida ekstensiv xo‘jalik yuritish siyosati tabiiy resurslarni isrof qilishga olib kelgan. Ekologik me‘yorlar amal qilmagan, ko‘plab qoidalarga rioya qilinmagan. Natijada: er osti boyliklarining buzilishi, er va suvning chuqur zaharlanishi, qurg‘oqlik va cho‘llanish, yurtimizga katta zarar yetkazgan[4]. O‘zbekiston bank sektorida ekologik boshqaruv tamoyillarining joriy etilishi. Banklar uchun ESG tamoyillarining ahamiyati. Bank sektorining moliyalashtirish siyosati sanoatning ekologik yurishini belgilovchi asosiy omillardan biridir. ESG tamoyillari bank faoliyatiga quyidagilarni olib kiradi: ekologik xavflarni baholash; chiqindilar va ifloslanish darajasi yuqori bo‘lgan korxonalarni moliyalashtirishni cheklash; yashil energiya, qayta tiklanuvchi manbalar va ekologik tozalash loyihalarini qo‘llab-quvvatlash; korporativ javobgarlikni kuchaytirish. Yashil moliyalashtirish instrumentlari. O‘zbekiston banklari bosqichma-bosqich quyidagi instrumentlarni joriy etmoqda: yashil kreditlar (solar, biogaz, energiya samaradorligi loyihalari uchun); yashil obligatsiyalar (ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun); ekologik reytingga asoslangan kreditlar; kam uglerodli loyihalarni moliyalashtirish. Bu mamlakatning xalqaro “yashil investorlar” bozoriga chiqishiga sharoit yaratadi.

Bugungi kunda zamonaviy banklar quyidagi xavflarni baholash mexanizmlarini joriy etmoqda: Xususan, korxonalarning SO₂ chiqindi hajmini aniqlash, ekologik xavf ball reytingini hisoblash, tabiiy resurslardan foydalanishdagi risklarni baholash, ekologik falokatlar ehtimolini moliyaviy tahlilga integratsiya qilish.

Raqamli ekologik monitoring tizimida Banklar raqamli texnologiyalar asosida: ekologik sensorlardan ma'lumot oladi, korxonalarning ekologik hisobotini onlayn tahlil qiladi, kredit berishda ekologik indekslardan foydalanadi. Bu bank sektorini ilg'or "yashil moliya markazi"ga aylanishiga olib keladi.

O'zbekiston bank sektorida ESG tamoyillarining joriy etilishi nafaqat ekologik xavfni kamaytiradi, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki: ESG talablarini bajargan korxonalar banklardan arzon kredit oladi; investorlar ekologik mas'uliyatli banklarga ko'proq ishonadi; yashil loyihalar moliyalashtirilganda iqtisodiy dasturlar barqaror bo'ladi. Shu bilan birga qiyinchiliklar ham mavjud: xalqaro ESG standartlarining to'liq adaptatsiya qilinmagani; korxonalarning ekologik ma'lumotlari yetarli emasligi; bank xodimlarining ekologik risk bo'yicha malakasining pastligi. Bu muammolarni hal qilish ESG siyosatini izchil amalga oshirishni talab qiladi [5].

Xulosa: Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni berdi:

1. Sanoatning global rivojlanishi ekologik xavflarni oshirmoqda va bu moliyaviy barqarorlikka jiddiy ta'sir qiladi.
2. O'zbekistonda ekologik islohotlar va ESG integratsiyasi barqaror rivojlanishning muhim shartidir.
3. Bank sektorining ekologik mas'uliyatni oshirishdagi roli ortib bormoqda: yashil kreditlar, ESG reytinglari, raqamli monitoring tizimlari samarali natija bermoqda.
4. Ekologik risk-menejment banklarda moliyaviy xavflarni kamaytiradi va investorlar uchun jozibadorlikni oshiradi.
5. Umuman, bank sektorida global barqarorlik strategiyalarini joriy etish O'zbekistonning ekologik va iqtisodiy barqaror taraqqiyotini tezlashtiradi.

References

1. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. (2022). *Guidelines on Environmental and Social Risk Management for Banks*.
2. Ministry of Ecology, Environmental Protection and Climate Change. (2023). *National Environmental Strategy 2030*.
3. Khakimov, R. (2021). Green Finance Development in Uzbekistan. *International Journal of Environmental Economics*, 5(3), 44–52.
4. World Bank. (2022). *Sustainability and Climate Risk in Financial Systems*.
5. UNEP. (2021). *Global Environmental Overview and Sustainable Finance Report*.
6. OECD. (2023). *ESG Integration in Emerging Markets Financial Institutions*.

-
7. Uzbekistan Green Finance Center. (2022). *Green Financial Instruments and ESG Practices in Uzbekistan*.
8. Fayzullayev, A. (2020). Environmental Risks in Industrial Regions of Central Asia. *Journal of Environmental Studies*, 18(2), 71–83.
9. Suyunova D.D. Rakamli korporativ boshkaruvni joriy etishning ilg‘or xorij rivojlangan mamlakatlar tajribasi va ijobiy tomonlarini joriy qilish. European science international conference: analysis of modern science and innovation. <https://esiconf.org/index.php/AMSI/article/view/2552/2376>.2025, fevral.
10. Suyunova D.D. Rakamli iktisodiyot tizimi iktisodiyotni rivojlanishining elektron mexanizmi. European science international conference: analysis of modern science and innovation. <https://esiconf.org/index.php/AMSI/article/view/2559/2375>.2025, fevral.
11. Suyunova D.D. Factors affecting the digitalization of corporate management in joint joint stock companies and scientific approaches to risk assessment. "Ekonomika i sotsium" №11(126). https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_5772198_b03034_ea1_b82d7241321.acec8.pdf,index.true.2024, noyabr.
12. Suyunova D.D. Korporativ boshqaruvning samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasiga ilmiy qarashlar. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. 7-son, UO‘K: 35.073.6. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss.7-pp.393-402>.2024, iyul.
13. Suyunova D.D. Corporate in joint stock companies ways to use digital technologies to improve management. European journal of research development and sustainability (EJRDS). Vol. 4 no 09, issn: 2660-5570. <https://scholarzest.com/index.php/ejrds/article/view/3825/3055>.2023, sentyabr.
14. Suyunova D.D. Korporativ boshqaruvning samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasiga ilmiy qarashlar. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil ilmiy elektron jurnali. ORCID: 0000-0003-0309-244X.7-son-iyul, 2024.